

involved and optical-visual method research designs and reproductions of works of art. During the scientific research of the various components were analyzed starshyna wardrobe to identify things they import. Allocated refer clothing, which featured the names of foreign countries, regions or territories. Complex garment was divided into two parts: the upper and the nether (primary) which also includes underwear. The rest of wardrobe is also analyzed by type: hats, shoes, accessories (belts, gloves, jewelry, weapons).

All found items imported subject to systematize each thematic block separately. First they were grouped by their views. More determined by the magnitude of their presence in wardrobe Cossack starshyna. The main focus was on the research centers of origin of imported clothing and accessories. When purchasing things foreign, the starshyna agreed with their style, it was acceptable to her, and, consequently, the cultural practices of the country of origin. For further verified the reconstruction imported component of clothing Cossack starshyna also carried out taking into account ways of their revenues to the wardrobe. Also established the characteristics of things foreign origin, their functional and aesthetic properties.

The result of the study was to determine the place of imported items in the wardrobe Cossack starshyna end XVII – the first half of the XVIII century. The scale is determined by the presence of their use in all types of clothing. Outlined the main world centers that supplied the things instarsyna wardrobe. These were countries as Western Europe (Germany, France and England, to a lesser extent the Netherlands) and the Rzeczpospolita, Russia, Eastern countries (especially Turkey). An analysis trading system revealed that import things ownership starsuna came in through the established network in markets Hetmanshchyna. However, trade with distant importers most often not directly, but through immediate neighbors Hetmanshchyna: Rzeczpospolita, Russia and the Ottoman Empire. Stylistic diversity of clothes caused no cultural or aesthetic dissonance, and it was acceptable in the wardrobe Cossack starshyna. Thus, wardrobe Cossack starshuna system was syncretic eastern and western cultural practices transmitted imported things.

Keywords: import, imported things, wardrobe, Cossack starshyna, Western Europe, Russian Empire.

До редакції надійшла 18.12.2015.

УДК 94 (477): 342.924:35.078.3] «18»

**© Наталія Білошицька
(Київ)**

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФАБРИЧНО-ЗАВОДСЬКОЇ ІНСПЕКЦІЇ КИЇВСЬКОГО ОКРУГУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

У статті комплексно досліджено історико-правові засади утворення та діяльності фабрично-заводської інспекції в межах Київського фабричного округу. На основі аналізу та узагальнення законодавчих актів показано організацію процесу роботи фабричних інспекторів, їх взаємодію з іншими державними установами. Окреслено спектр проблем, вирішення яких покладалося саме на фабрично-заводську інспекцію. Висвітлено її участь у вирішенні «робітничого питання».

Ключові слова: фабрично-заводська інспекція, Київський фабрично-заводський округ, фабричне законодавство, трудове право, нормативно-правові документи, законодавчі акти, економічна історія України, робітництво, «робітниче питання».

Соціально-економічні та суспільно-правові зміни другої половини ХІХ ст., що відбулися внаслідок проведення ряду ліберальних реформ та із завершенням промислового перевороту, створили підґрунтя для формування нового типу трудових взаємовідносин, що прийшли на зміну феодално-кріпосним. Внаслідок стратифікації населення в українському суспільстві виділилося два, відмінно нові, суспільні стани – підприємництво та робітництво. Підприємцями ставали дворяни, купці, міщани, лихварі, навіть, деякі селяни, які після скасування кріпацтва у 1861 р. перейшли на капіталістичні методи

господарювання з подальшою орієнтацією на ринок. Робітництво, перш за все, формувалося із колишніх закріпачених селян, які здобули статус вільнонайманих працівників та із дрібних кустарних ремісників [6, с. 604–605]. Феодално-кріпосні трудові відносини замінила вільнонаймана праця робітників, яка тривалий час залишалася нерегламентованою та супроводжувалася надмірною експлуатацією роботи жінок, дітей та підлітків [4, с. 86]. Підприємці могли у будь-який час звільнити працівників із фабрики або заводу без пояснення та без нарахування заробітної платні. Тривалість ро-

бочого дня на фабриках і заводах на пряму залежала від потреб власника і не фіксувалася у жодному законодавстві. До того ж, часто збільшувалося число робочих днів на рік за рахунок скорочення вихідних та святкових днів. Це все доповнювала мізерна зарплата, яку інколи замінювали натуральними продуктами замість грошових виплат. Загальну картину підігрівали антисанітарні умови праці робітників та повна відсутність дотримання техніки безпеки на підприємствах, що призводило до частих каліцтв, а інколи і взагалі до смертних випадків серед працівників під час виробництва [5, с. 120–151]. Попри відсутність трудового законодавства, не було й соціального страхування у разі нещасних випадків серед працівників, які на все життя залишалися приреченими інвалідами.

Таким чином, безправність робітників перед підприємцями, надмірна експлуатація, низька оплата праці, високі штрафи та вирахування, жакливі санітарні умови проживання, відсутність медичного забезпечення та соціального страхування з боку підприємців – викликали масове невдоволення робітництва, яке почало вдаватися до виступів та бунтів, що на початку XIX ст. носили стихійний та неорганізований характер і проявлялися як в активних, так і в пасивних формах протестів (подання скарг на підприємців, відмова працювати, втеча із заводів і фабрик, страйки, збройні повстання). Після скасування кріпацтва у 1861 р., а разом із цим і підпільної примусової праці кріпосних робітників, виступи змінюють свою форму та характер боротьби, перетворившись на чітко сплановані та організовані страйки робітників [5, с. 160–172]. Це, у свою чергу, свідчило про пробудження самосвідомості працівників та їх самоідентифікацію як окремого суспільного стану, що сприяло їх консолідації для подальшого відстоювання власних прав.

Тож, одним із ключових завдань влади у середині XIX ст. постає вирішення питання трудових спорів між підприємцями та працівниками, що загрожувало порушенням суспільно-політичної стабільності. Це можна було здійснити шляхом розробки, ухвалення та застосування на практиці трудового законодавства. Перші спроби зроблено 24 травня 1835 р., коли була видана «Постанова про взаємовідносини між господарями фабричних закладів та робітниками, які працювали за наймом», що являла собою збірник перших фабричних законів, які були покликані регулювати взаємовідносини підприємців та

робітників. У «Постанові» містилося положення про вільний найм на роботу працівників на основі загальноприйнятих громадянських законів [7, с. 1–2]. У 1857 р. прийнято «Статут про промисловість», де увага більше акцентувалася не на тяжкому становищі робітників та пошуках виходу з нього, а на організації роботи на промислових підприємствах в цілому [13].

Зростання кількості страйків та бунтів робітників на фабриках і заводах змусило уряд шукати вихід із даної ситуації. Тому, у 1850–1860-х рр. було організовано діяльність комісії А.Ф. Штакельберга (1859–1862 рр.), П.М. Ігнат'єва (1870–1872 рр.), П.О. Валуєва (1874–1875 рр.), головним завданням перед якими ставилося вивчення робітничого побуту та розробка фабрично-заводського законодавства [8, с. 54]. Результатом діяльності комісії Штакельберга стала розробка «Проекту правил для фабрик та заводів у Санкт-Петербурзі та окрузі», за яким передбачалося утворення спеціального державного органу, який би здійснював контроль за дотриманням фабрично-заводського законодавства – фабрично-заводського інспекторату [3, с. 97]. Ця ідея не сподобалася підприємцям, які не бажали допускати на власні фабрики та заводи інспекторів, які б мали право контролю за організацією виробничого процесу, а у разі порушення законодавства накладали штраф. Для оцінки та схвалення «Проект» також був розісланий генерал-губернаторам, які негативно до нього поставилися, запропонувавши покласти здійснення контролю за дотриманням фабрично-заводського законодавства на місцеву поліцію. Таким чином, «робітниче питання» залишилося невирішеним, а нагальність проведення кріпосної (1861 р.) та земської (1863 р.) реформ відкинули ідею становлення фабрично-заводської інспекції на кілька років назад [16, с. 41].

У 1870-ті рр. розробкою трудового законодавства займалися спеціальні комісії М.П. Ігнат'єва (1870–1872 рр.) та П.О. Валуєва (1874–1875 рр.), що знаходилися у відомстві Міністерства внутрішніх справ Російської імперії. Головним завданням вони ставили розробку нормативно-правових актів по фабричному законодавству, але зовсім не звертали увагу на створення механізму їх практичного застосування. Наказом від 8 серпня 1878 р. нагляд за дотриманням фабрично-заводського законодавства покладалася на поліцію, яка мала право вільного входу на територію фабрик та заводів для здійснення перевірки дотримання правопорядку та трудового законодавства [3, с. 99–100].

Таким чином, до початку 1880-х рр. «робітниче питання» залишалося невирішеним через відсутність спеціального державного органу, який би здійснював нагляд за дотриманням фабрично-заводського законодавства, розробленого вище вказаними спеціальними урядовими комісіями. Ідея створення фабрично-заводської інспекції залишилася актуальною. Варто відмітити, що загалом вона була запозичена із системи трудового права західноєвропейських держав. Ще у 1833 р. фабрично-заводська інспекція виникла у Великій Британії. Згодом інспекторати з'явилися у Німеччині, Франції, Данії, Швейцарії та Австро-Угорщині. Хоча, саме англійський варіант фабрично-заводської інспекції став класичним зразком для багатьох тогочасних країн [17, с. 181–190].

Становлення фабрично-заводської інспекції в українських землях припадає на 1880-ті рр. та пов'язане з приходом до влади у Міністерстві фінансів М.Х. Бунге, який багато часу приділив вивченню та розробці трудового законодавства. Підтримуючи погляди тогочасного відомого економіста І.І. Янжула, він розробив перші в Російській імперії акти фабрично-заводського законодавства. Беручи за основу англійську систему, Бунге висловив ідею поділу території держави на фабричні округи, нагляд за дотриманням трудового законодавства в яких би здійснювали фабрично-заводські інспектори. Важливим було обмеження повного державного контролю за діяльністю підприємств, що давало б свободу вибору підприємцям та залишало за ними право встановлення власних норм поведінки [18, с. 42–45].

На сьогодні питання утворення та подальшої діяльності фабрично-заводської інспекції Київського округу залишається поза увагою вітчизняних дослідників. Вона розглядається лише в контексті пошуків шляхів розв'язання «робітничого питання» у ХІХ ст. такими дослідниками як: І.О. Гуржій, О.М. Олійник, Т.І. Лазанська, О.П. Реєнт та іншими. Серед зарубіжних дослідників чільне місце у розробці даної проблеми належить російським історикам, зокрема: А.Ю. Володину, Т.Я. Валетову, В.І. Богдану, С.Р. Глазунову. Чималий пласт інформації можемо почерпнути із наукових праць другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Але найбільшу цінність для нас складають законодавчі документи відносно утворення та подальшої організації роботи фабрично-заводської інспекції, зібрані в основному в «Повному зібранні законів Російської імперії», а також представлені архівними джерелами. Метою

даної роботи є пошук, структуризація та аналіз законодавчих актів, їх співставлення із наявним історіографічним матеріалом для відображення повної картини процесу утворення і діяльності фабрично-заводської інспекції Київського округу другої половини ХІХ ст. та визначення її ролі у вирішенні «робітничого питання».

Коли у грудні 1880 р. вибухнула криза переробництва, деякі заводи і фабрики скоротили загальний обсяг виробництва, що потягло за собою звільнення певної частки робітників. На порядку денному знову постало «робітниче питання», тепер заговорили про обмеження дитячої та жіночої праці. На основі цього підняли розроблені раніше проекти та за участі Міністерства фінансів, Міністерства юстиції та Міністерства внутрішніх справ, розробили новий Закон від 1 червня 1882 р. «Про малолітніх, працюючих на заводах, фабриках та мануфактурах», підписаний Олександром ІІІ [9, с. 265–267]. Він забороняв працю дітей віком до 12 років, а робота підлітків 12–15 років обмежувалася 8-годинним робочим днем. Прийняття цього Закону та його запровадження на практиці потребувало створення спеціального державного органу, який би слідкував за його дотриманням на підприємствах. Було вирішено сформулювати фабрично-заводську інспекцію, головним завданням якої стало здійснення контролю за дотриманням фабрично-заводського законодавства під час виробничого процесу на фабриках і заводах. Спочатку до її складу входило три особи, діяльність яких підпорядковувалася Міністерству фінансів. Головним фабрично-заводським інспектором став Є.М. Андреев, Московський інспекторат очолив І.І. Янжул, Володимирський – П.А. Песков. У 1884 р. згідно Закону «Про штрафи за порушення постанов роботи малолітніх на заводах, фабриках, мануфактурах та ремісничих закладах» значно розширилися територіальні межі дії фабрично-заводського законодавства та збільшився штат фабрично-заводських інспекторів [10, с. 116–118]. Головним фабрично-заводським інспектором було обрано Я.Т. Михайловського, роботу якого доповнювали ще дев'ять окружних інспекторів, з яких два працювали в українських землях. Зокрема, Київський фабрично-заводський округ очолив І.О. Новицький, а Харківський – В.В. Святловський [2, с. 54–55].

3 червня 1886 р. було прийнято «Правила про нагляд за закладами фабричної промисловості та взаємні відносини фабрикантів і працівників», за якими значно розширювалися повноваження фабрично-заводської інспекції. Тепер до її

обов'язків, крім контролю за дотриманням трудового законодавства, входило: розгляд скарг з боку працівників та роботодавців, врегулювання трудових конфліктів; розгляд та затвердження такс, табелів та правил внутрішнього розпорядку на підприємствах; збір податків з парових котлів т. і. Також фабрично-заводські інспектори повинні були письмово фіксувати статистичний матеріал по всіх округах для його подальшого аналізу і щорічної звітності про здобутки і прорахунки фабрично-заводської промисловості [11, с. 266–270]. В межах Київського фабрично-заводського округу він вступив у дію лише у 1894 р. [1, с. 35–36]. У цьому році, а саме 14 березня прийнято Закон «Про реорганізацію фабрично-заводської інспекції та губернських механіків і про розширення дії правил щодо нагляду за заводами фабрично-заводської промисловості та про взаємовідносини фабрикантів і робітників», за яким фабрично-заводська окружна система була ліквідована повністю. Нагляд за промисловими підприємствами покладался на старших фабричних інспекторів [12, с. 128–129]. Хоча, вже у 1899 р. окружну систему було відновлено. До Київського фабрично-заводського округу увійшли майже всі землі Правобережної та частина Лівобережної України, а зокрема: Київська, Подільська, Волинська, Херсонська, Бессарабська, Таврійська, Чернігівська, Полтавська, Могилівська та Мінська губернії; Харківська та Катеринославська губернії – перейшли до складу Харківського фабрично-заводського округу [15, с. 167–169].

Інформативним є «Наказ чинам фабричної інспекції», прийнятий у 1894 р. Він вміщує перелік обов'язків, що покладалися на фабрично-заводських інспекторів та регламентує їх діяльність. Зокрема, фабрично-заводські інспектори повинні були: наглядати за дотриманням виконання трудового законодавства про малолітніх працівників, підлітків та жінок;

організувати початкові школи для отримання малолітніми працівниками фабрик і заводів початкової освіти; розбирати трудові спори; наглядати за дотриманням техніки безпеки на фабриках і заводах; збирати податки із котлів; підбивати статистичні підсумки у вигляді щорічних звітів відносно розвитку фабрично-заводської промисловості; підпорядковуватися Департаменту торгівлі та мануфактур Міністерства фінансів та ін. [14, арк. 1–17].

Таким чином, історичний огляд процесу утворення та подальшої діяльності фабрично-заводської інспекції як спеціального державного органу, створеного для нагляду за дотриманням трудового законодавства на промислових підприємствах Київського округу, через призму законодавчих актів дає чітке уявлення про її призначення та функціонал. Як видно, з самого початку, діяльність фабрично-заводської інспекції була спрямована на вирішення «робітничого питання», що не було доведено до кінця через відсутність повного спектру повноважень в руках фабричних інспекторів, діяльність яких повністю контролювалася та обмежувалася урядовими установами. Проте, функціонування фабрично-заводської інспекції не пройшло безслідно. Фабрично-заводські інспектори проробили чималий пласт роботи, збираючи, аналізуючи та узагальнюючи статистичні дані відносно промислового розвитку українських земель у XIX ст., кількості та становища робітництва на фабриках і заводах, санітарно-технічних умов виробничого процесу та інше, узагальнивши матеріал у щорічних звітах, які на сьогоднішній день складають дуже цінні інформативні джерела з економічної історії України. Дослідження діяльності фабрично-заводської інспекції та вивчення організації її роботи заслуговує наукової уваги з нашого боку, адже не можна оминати цю важливу складову вітчизняної історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Валетов Т.Я. Фабричное законодательство в России до Октябрьской революции / Т.Я. Валетов // Экономическая история. Обзорение. – М. : Изд-во МГУ, 2007. – Вып. 13. – С. 34–44.
2. Володин А.Ю. Становление института фабричной инспекции в России (1882–1905) / А.Ю. Володин // IX Международная конференция «Ломоносов-2002», 9–12 апреля 2002 г. – М., 2003. – С. 53–56.
3. Глазунов С.Р. К вопросу о создании института фабричной инспекции в России в конце XIX века / С.Р. Глазунов // Вестник Тюменского государственного университета. – 2011. – № 2. – С. 96–102.
4. Гуржій І.О. Витоки формування ринку вільнонайманої праці в Україні / І.О. Гуржій. – К. : Інститут історії України НАН України, 2014. – 166 с.
5. Гуржій І.О. Зародження робітничого класу України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / І.О. Гуржій. – К. : Держполітвидав УРСР, 1958. – 180 с.
6. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2-х т. / [ред. рада: В.М. Литвин, Г.В. Боряк, В.М. Геєць та ін.; відп. ред. В.А. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т. 1. – 696 с.

7. Литвинов-Фалинский В.П. Фабричное законодательство и фабричная инспекция в России: издание второе, исправленное и дополненное / В.П. Литвинов-Фалинский. – СПб.: Типография А.С. Суворина, 1904. – 344 с.
8. Олійник О.М. Історія розвитку трудових відносин в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. в Україні / О.М. Олійник // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Історія та географія». – 2013. – Вип. 48. – С. 54–58.
9. Полное собрание законов Российской империи: у 3-х собр. – Собр. третье: [в 48 т.]. – СПб.: Государственная типография, 1886. – Т. 2. – Д. № 931. – С. 265–267.
10. Полное собрание законов Российской империи: у 3-х собр. – Собр. третье: [в 48 т.]. – СПб.: Государственная типография, 1887. – Т. 5. – Д. № 3031. – С. 116–118.
11. Полное собрание законов Российской империи: у 3-х собр. – Собр. третье: [в 48 т.]. – СПб.: Государственная типография, 1887. – Т. 6. – Д. № 3769. – С. 266–270.
12. Полное собрание законов Российской империи: у 3-х собр. – Собр. третье: [в 48 т.]. – СПб.: Государственная типография, 1898. – Т. 14. – Д. № 10420. – С. 128–129.
13. Устав о промышленности фабричной и заводской // Свод законов Российской империи. – СПб.: Типография Второго Отделения собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1857. – С. 905–1064.
14. ЦДІАК України. – Ф. 575. – Оп. 1. – Спр. 2. – 17 арк.
15. Центральный государственный исторический архив УССР в г. Киеве: Путеводитель / Под. ред. А.В. Бондаревского, Л.М. Отливановой, С.Д. Пилькевича, В.И. Шелудченко. – К., 1958. – 348 с.
16. Шелымагин И.И. Фабрично-трудовое законодательство в России (вторая половина ХІХ в.) / И.И. Шелымагин. – М., 1947. – 128 с.
17. Энциклопедический словарь: у 86 т. / сост. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон; [под ред. проф. И.Е. Андреевского]. – СПб.: Типография Акц. Общ. Брокгауз-Ефрон, 1902. – Т. 35 (69). – 476 с.
18. Янжул И.И. Из воспоминаний и переписки фабричного инспектора первого созыва. Материалы для истории русского фабричного вопроса и фабричного законодательства / И.И. Янжул. – СПб.: Тип. Акц. Общ. Брокгауз-Ефрон, 1907. – 229 с.

© **Наталія Білошицька**
(Київ)

ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ФАБРИЧНО-ЗАВОДСКОЙ ИНСПЕКЦИИ КИЕВСКОГО ОКРУГА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХІХ ВЕКА

В статье комплексно исследованы историко-правовые основы создания и дальнейшей деятельности фабрично-заводской инспекции в пределах Киевского фабричного округа. На основе анализа и обобщения законодательных актов показано организацию деятельности фабричных инспекторов, их взаимодействие с другими государственными учреждениями. Определен спектр проблем, решение которых возлагалось именно на фабрично-заводскую инспекцию. Определено ее участие в разрешении «рабочего вопроса» во второй половине ХІХ века.

Ключевые слова: фабрично-заводская инспекция, Киевский фабрично-заводской округ, фабрично-заводское законодательство, трудовое право, нормативно-правовые документы, законодательные акты, экономическая история Украины, работники, «рабочий вопрос».

© **Nataliya Byloshytska**
(Kyiv)

HISTORICAL AND LEGAL GROUNDS OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE FACTORY INSPECTION IN KYIV DISTRICT IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

The article deals with historical and legal grounds of establishment and development of the Factory Inspection within Kyiv factory district in the late 19th century. The basic prerequisites and factors, which contributed to the establishment of the Factory Inspection as the state body aimed at control over the compliance with labor legislation by employees and employers at the factories and plants, have been analyzed. The reasons were the following: mass discontent of workers with undue exploitation of their work without any regulations, particularly it referred to women and children; no social insurance and social guarantees on the part of employers; frequent mutilation and deaths among employees at the factories and plants. Lack of labor legislation contributed to outrage and impunity of entrepreneurs. Hard and illegal position of employees in the Russian Empire of the 19th century made them strike and rebel at the factories and plants. This situation was happening in the early 19th century. Rebellions and strikes bothered the authorities as they threatened to the general public order. In such a way in the end of the 50th years of the 19th century the government started deciding «employees' issue». As a result the

Factory Inspection was established in 1884. Its main task was to control and regulate relations between employers and employees, keep statistics of the industry development.

Following the analysis and structuring of legislative documents adopted by the Government of the Russian Empire, the article demonstrates the establishment and organization of work and activity of the Fabric Inspection of Kyiv district. Particularly, the following factory inspection included to the Full Compilation of Laws of the Russian Empire have been analyzed: «On Minor Employees at the Factories, Plants and Manufactory» (1882), «On Recovery for Violations of Regulations on the Work of Minors at Factories, Manufactories and Handicraft Establishments» (1884), «On the Ban of Night Work for Minors and Women at the Factories, Plants and Manufactures» (1885), «Rules on Supervision Over Factory Industry Establishments and Mutual Relations between Employers and Employees» (1886), «On Amendments to the Regulations on the Work of Minors, Juveniles and Females at the Factories, Plants and Manufactures and Influence of the Rules on Work and Teaching of Minors at the Handicraft Establishments» (1890), «Transformation of the Factory Inspection and Positions of Provincial Mechanics and Influence of the Rules on Supervision over the Establishments of the Factory Industry and Mutual Relations between the Employers and Employees» (1894), «Order to the Officials of the Factory Inspection from the Department of Trade and Manufactures of the Ministry of Finance» (1894). These legislative acts regulated basically the organization of the Factory Inspection activities. It had to control the fact that the employers and employees at the factories and plants observed strict legislative restrictions provided by the mentioned laws, and to inform the court about their violation. From the very beginning the Factory Inspection was accountable to the Ministry of Finance and since 1905 it subordinated the Ministry of Trade and Industry of the Russian Empire.

In this regard, after analyzing and structuring various laws, we have received information on the main preconditions for the establishment of the Factory Inspection; organization of its work at the factories and plants; territorial expansion of the Factory Inspection; authorities of the factory inspectors related to the settlement of labor disputes; punishment of employers and employees for violation of labor factory legislation, including reorganization of this state body (the Factory Inspection) in 1894 and expansion of the territory of its control. On the one hand the place of the Factory Inspection within the system of public administration as an independent state body has been presented. On the other hand, its role in the settlement of “employees’ issue” through control over the compliance with labor fabric legislation has been highlighted.

Keywords: the Factory Inspection, Kyiv factory district, factory legislation, labor law, legislative documents, legislative acts, economic history of Ukraine, employees.

До редакції надійшла 21.12.2015.

УДК 796:03:378.4(477-25)

**© Наталія Соколова,
Оксана Попова
(Київ)**

СПОРТИВНЕ ЖИТТЯ В УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Статтю присвячено становленню й розвитку спортивного життя в Університеті св. Володимира впродовж XIX – початку XX ст. Методологічну основу публікації склали історичний, порівняльний й діалектичний методи дослідження.

Встановлено, що з моменту відкриття навчального закладу в 1834 р. студенти мали змогу факультативно відвідувати заняття з фехтування, танців й верхової їзди, які й склали систему фізичного виховання в університеті. Проте, відсутність грошей у студентів, спеціально розроблених навчальних програм і несприйняття суспільством даного предмету як необхідного для нормального фізичного розвитку молоді робили дисципліни спортивно-оздоровчого напрямлення не занадто популярними.

Аналіз нормативно-правових актів доводить, що ситуація почала кардинально змінюватись наприкінці XIX ст., коли в навчальних закладах Російської імперії запроваджено як обов’язкову навчальну дисципліну гімнастику. Проте, в Університеті св. Володимира спорт залишався елітарним хобі для студентів. Лише за додаткову плату студенти продовжували відвідувати гуртки фех-